

NÉMETORSZÁG 1944

HELMUT HEISSENBÜTTEL

csüngtök az életem adják ők felgerjedve a magasabbrendűért senki sem kényszerítette őket rá mert szívüknek verése lelküknek parancsa csüngtök az életem adják ők felgerjedve a magasabbrendűért senki nem kényszerítette őket rá mert szívüknek verése lelküknek parancsa a háború elhúzódása a néptársak pótellátásának az elutasításáról vallott szigorú fel-fogás általános lazulásához vezetett vér te futkoss megfiatalodva az egyre virágzóbb testekben édes a test zenéje a szavak mozaikok ami azt jelenti hasadékok húzódnak közöttük logikailag szemlélve lyukak ezeket az aljas kreatúrákat akik egykor a történelem katonazubbonyát hordták ezt a csőcseléket mely átmentette magát a régmúlt időkből el kell távolítani el kell űzni félig az ablaknál álltam félig a mezőn

hogyan hol az egyik hol a másik benyomást véssem magamba mint aki a felvételek hosszú sorával dolgozik lehet egyszer majd valaki amikor mindez rég a múlté megéri az iszonyatot a kínzásokat és az üvöltést a front ezekben a hetekben utánpótlást kér és fegyvert és a nép mindenét a front-ra akarja vinni hogy elhárítsa a nyomást határainkról igen figyelemkeltő az érdeklődés roppant megnövekedése mindenféle jóvendölések iránt az újabb háborús eseményekről a látnokok csillagászok cigányasszonyok valamint a szám- és betűkabalisztika mostanában ismét nagyon népszerűek vér te futkoss megfiatalodva az egyre virágzóbb testekben édes a test zenéje a nemi közösülés az ezredtörzsből a más fajhoz tartozó nőekkel igen gyakori ez már abból is következik hogy az

utánpótlásalakulatok és ehhez hasonló szervezetek sok más fajhoz tartozó női segéderőt alkalmaztak s majdnem létre-

jött az ágyasok számtalan intézménye miközben a problémát a 175. § problémájával együtt szemlélték hallotta ahogy a halálveríték csörgedezett a háború elhúzódása a néptársak pótelátásának az elutasításáról vallott szigorú 'felfogás általános lazulásához vezetett mindig magával ragadó s épp az egyszerű embereknél szembetalálkozni ezzel a bizalommal és ezt a fegyvert fénylőn kell megőriznünk mint senki más ezt azzal nem érzük el hogy megkísérelünk az embereknek homokot hinteni a szemébe ameddig csak lehet mentségekkel és megnyugtatóssal jóltartani őket amikor ránk kérdeznek mentségekkel melyekben magunk sem hiszünk gabonát és liliomot

ültetünk a hamuba és borostyánt kardjaink árnyékába összegyűjtjük a márciusi felhőket vajon a régi parlagok ahogy mindezt idefom ugyanolyan mértékben elfog újra ezeknek a dolgoknak a szörnyűsége hogy azt gondolom egy rossz álomból kellene felébrednem felvetődött számunkra a kérdés mi legyen az asszonyokkal és a gyerekekkel én elhatároztam itt is egy egészen világos megoldást találni én ugyanis nem tartom igazságosnak a férfiakat kiirtani értsd tehát megölni vagy megöletni és gyermekeink és unokáink megboszszulóit a gyerekek képében nagyra nőni hagyni meg kellett hozni a súlyos döntést ezt a népet a föld színéről eltüntetni félig az ablaknál álltam félig a mezőn hogy hol az egyik hol a másik benyomást véssem magamba mint aki

a felvételek hosszú sorával dolgozik emellett rá kellene mutatni a gazdaságügyi minisztériumban hogy mindmáig meg lehetős halom rongy került a nem használható civil dolgok közül az egyes akciók során Auschwitzból és a többi táborból leszállításra s további szállítmányokra kerül még sor ezeknek az embereknek a legkisebb célzást sem szabad erre tennünk és ezt másképp nem tudjuk elkerülni ezekben a disznóalakban hallotta ahogy a halálveríték csörgedezett a lakosság ingadozik a szorongató gond hogy a rossz elölt állunk és a csendes remény között hogy hirtelen minden a javunkra fordul ezeket az aljas karikatúrákat akik egykor a történelem katonazubbonyát hordták ezt a csöcseléket mely átmentette magát a régmúlt időkből el kell

távolítani el kell űzni igen figyelmeztető az érdeklődés roppant megnövekedése mindenféle jövődölések iránt az újabb háborús eseményekről a látnokok csillagászok cigány-asszonyok valamint a szám- és betűkabalisztika mostanában ismét nagyon népszerűek lehet egyszer majd valaki amikor mindez rég a múlté megérti az iszonyatot a kínzásokat és az üvöltést csüngtök az életen adják ők felgerjedve a magasabbrendűért senki nem kényszerítette őket rá mert szívüknek verése lelküknek parancsa itt küzd a nemzet az életéért és minthogy az egyes élete a maga létében vagy nem-létében a háború kimenetelétől függ így minden erejét kockára kell tennie ebben a harcban mi megvívunk ha kell magán a Rajnán ez teljesen mellékes mi minden körülmények

között addig folytatjuk ezt a harcot amíg ahogy Nagy Frigyes mondotta átkozott ellenségeink egyike belefárad a küzdelemben mi megvívunk ha kell magán a Rajnán ez teljesen mellékes mi minden körülmények között addig folytatjuk ezt a harcot amíg ahogy Nagy Frigyes mondotta átkozott ellenségeink egyike belefárad a küzdelemben mert ha ezektől a bandáktól egyszer megszabadulunk akkor erről legyenek meggyőződve egy nemzedék során vagyis rövid időn belül minden a régi jelentéktelenségébe süllyed lehet egyszer majd valaki amikor mindez rég a múlté megérti az iszonyatot a kínzásokat és az üvöltést a bevetett csapatok főnökei a maguk felelősségére döntenek a kitelepítési javaslatokról és utasítják a különítmények parancsnokait nem szabad a dolgokat

az önös énközpontú nézőpontra át szemlélni hanem az összgermán érdekeket kell szem előtt tartani melynek igenis megvan a maga kármája vér te futkoss megfiatalodva az egyre virágzóbb testekben édes a test zenéje beszélgetések arról is mennyi ideig tűrik még a németek ezt a szarházialakot a nyakukon ülni és szétvág csupaszon a kard a háború elhúzódása a néptársak pótelállításának az elutasításáról vallott szigorú felfogás általános lazulásához vezetett 1944 július huszadikán az ellenség támadást indított Normandiában a Caentől keletre és délkeletre eső térségben nehéz tüzérségi és légi védelem alatt egész napon át anélkül hogy sikerült volna a kívánt áttörés elkeseredett harcok után melyek egész napon át dúltak St.-Lô-nál fel lettek adva a város romjai

ellenséges előrenyomulás a városból dél felé valamint erős helyi támadások az észak-amerikaiak részéről továbbá északnyugaton vereséggel felérő összeomlások a megtorló tüzelés Londonra egész éjjel tartott észak-amerikai bombázóalakulatok nyugaton és délen terrortámadásokat intéztek Nyugat- Délnyugat- és Dél-Németország ellen mindenekelőtt München Koblenz Schweinfurt és Saarbrücken városok lakónegyedeiben keletkeztek károk a lakosság körében veszteségekre került sor miközben a légvédelmi erők 61 repülőgépet lezuhanását idézték elő Charon fekete ladikja nem talál át a túlsó partra anélkül hogy a tündöklő órák egy rózsacsokrocskát ne fonának hallotta ahogy a halálveríték csörgedezett felvetődött számunkra a kérdés mi legyen az asszonyokkal és a gyere-

kekkel én elhatároztam itt is egy egészen világos megoldást találni én ugyanis nem tartom igazságosnak a férfiakat kiirtani értsd tehát megölni vagy megöletni és gyermekeink és unokáink megbosszulóit a gyerekek képében nagyra nőni hagyni meg kellett hozni a súlyos döntést ezt a népet a föld színéről eltüntetni hogy legalább a német népközösségen belül minden jó létesítménynek minden néptársnak zavartalan kibontakozásában és minden teljesítményért a teljes bért biztosíthassuk mert végül is csak ezen az úton győzhető le a bolsevizmus és a kommunizmus és ezt elérni a Nyugat biztonsága nevezetesen az egyéné mint személysége és ha ezektől a bandáktól egyszer megszabadulunk akkor erről legyenek meggyőződve egy nemzedék során vagyis

rövid időn belül minden a régi jelentéktelenségébe süllyed néhány ember az imáját ajánlja fel kevés élelem nagyon kevés menedékhely jó érzés számomra a városban lenni amelyet éjjelente leginkább légitámadás ér múlt éjszaka is kétszer úgysem aludtam inkább arról gondolkodtam mint mostanában gyakran hogyan került mindegyik sor egyszer remélem le tudom majd írni nem szabad a dolgokat az önös énközpontú nézőponton át szemlélni hanem az összgermán érdekeket kell szem előtt tartani melynek igenis megvan a maga kármája az uránatom melynek hasadását a fizikusok elérték lehetővé teszi hogy szem előtt tartsuk a neutronok folytonos ütközése az uránatommal minnek multiplifikáló hatása annyi energiát szabadít fel hogy a bolygókat katasztrófába sodorja gabonát és

liliumot ültetünk a hamuba és borostyánt kardjaink árnyékába összegyűjtjük a márciusi felhőket vajon a régi parlagok néhány ember az imáját ajánlja fel kevés élelem nagyon kevés menedékhely jó érzés számomra a városban lenni amelyet éjjelente leginkább légítámadás ér múlt éjszaka is kétszer úgysem aludtam inkább arról gondolkodtam mint mostanában gyakran hogyan került minderre sor egyszer remélem le tudom majd írni felvetődött számunkra a kérdés mi legyen az asszonyokkal és a gyerekekkel én elhatároztam itt is egy egészen világos megoldást találni én ugyanis nem tartom igazságosnak a férfiakat kiirtani értsd tehát megölni vagy megöletni és gyermekeink és unokáink megbosszulóit a gyerekek képében nagyra nőni hagyni meg kellett hozni a súlyos döntést ezt a népet

a föld színéről eltüntetni hallotta ahogy a halálveríték csörgedezett az uránatom melynek hasadását a fizikusok elérték lehetővé teszi hogy szem előtt tartsuk a neutronok folytonos ütközése az uránatommal minek multiplifikáló hatása anynyi energiát szabadít fel hogy a bolygókat katasztrófába sodorja felvetődött számunkra a kérdés mi legyen az asszonyokkal és a gyerekekkel én elhatároztam itt is egy egészen világos megoldást találni én ugyanis nem tartom igazságosnak a férfiakat kiirtani értsd tehát megölni vagy megöletni és gyermekeink és unokáink megbosszulóit a gyerekek képében nagyra nőni hagyni meg kellett hozni a súlyos döntést ezt a népet a föld színéről eltüntetni hallotta ahogy a halálveríték csörgedezett hallotta ahogy a halálveríték csörgedezett

DANYI Magdolna fordítása

NÉMETORSZÁG 1944

Helmut Heissenbüttel *Németország 1944 (Deutschland 1944)* című szövege zavarba hozhatja olvasóit, már a központosítás hiánya miatt is, s még inkább amiatt, ha nem veszi azonnal észre, hogy itt nem közvetlen szerzői közlésekről van szó, hanem különböző — mintegy harminc — idézetek egybemontácsolásáról, egy irodalmi collage-ról.

A szöveg Heissenbüttel hatodik, azaz utolsó Szövegkönyvében, a *Textbuch 6*-ben jelent meg, mely az 1965/67-es években írott konkrét költői szövegeit tartalmazza.

Heissenbüttel elbeszélése szerint felkérték, írjon az 1944-es esztendőről, a náci Németország kirobbantotta II. világháború végét s végső kimenetelét a valamennyire is világosan látók előtt már szembe tűnően mutató évről, s azokról az állapotokról, melyek ez idő tájt a náci Németországot jellemezték, s amelybe a kétségbeesésen s a náci terror ellenére eluralkodó káoszon túl beletartozik a Hitler ellen megkísérelt merénylet is, mintegy a háború végét kívánó jelzésként. Heissenbüttel vállalta a feladatot, s a kor írott anyagának tanulmányozásába kezdett, ideértve nemcsak a szépirodalmi közléseket, időközben publikált írói naplójegyzeteket, magánleveleket, hanem a vezető náci politikusok beszédeit, a náci párt irányvonalait tartalmazó brosrúákat, a birodalmi belügy időközben hozzáférhetővé lett titkos dossziéit, a haditudósításokat. A kicédulázott anyag láttán merült fel benne a gondolat, hogy tanulmány helyett versben foglalja össze tapasztalatait, mégpedig oly módon, hogy ő maga egy szót sem tesz hozzá, csupán szelektálva egybemontácsolja az összegyűjtött feljegyzéseket. Minthogy a szövegek lelőhelyeit nem tüntette fel, a szöveg fogadtatásakor a német kritika abból a meggyőződésből indult ki, hogy az idézetek mind az 1944-es esztendőből valók, objektív igazoltságát látva e tényben annak a költői hatásnak, miszerint a *Németország 1944* az 1944-es esztendőbeli állapotok „történelmi röntgenfelvételét” mutatja meg, hitelesebben bármely más szövegnél. A német irodalomfilológia azóta az idézeteknek mintegy kétharmadát azonosította, s meglepetéssel konstataálta, hogy az idézetek nem mind az 1944-es esztendőből valók, hanem korábbról is, sőt Ernst Jünger naplójának felhasználása esetében későbbbről, 1945-ből is származnak. Mindez számunkra majdnem hogy mellékes is lehet, ha mégsem, úgy leginkább azért, mert az eltolódásban Heissenbüttel költői eljárásához kaphatunk adalékokat, s ily módon ez is hozzásegíthet bennünket, hogy feloldjuk az esetlegesen jelentkező olvasói zavart; a kérdés számunkra az, hogyan mutatkozik meg előttünk, nem német olvasói előtt a *Németország 1944* költői jelentőségének lényege, más szóval, hogyan kell olvasnunk s értelmeznünk ez irodalmi collage-t, melyet hazájában ma is a legfontosabb politikus versek közé sorolnak.

A *Németország 1944* létrehozásakor Heissenbüttel messzemenően következetes a maga írói elveihez, ahhoz az írói programhoz, melyet a *Levélváltás az irodalomról* című könyvben, Heinrich Vormweg irodalomkritikushoz intézett levelében így fogalmazott meg: „Az az irodalom lenne realista, mely a világot és ennek dolgait az őket felváltó nyelvi idézetben megkétszerezni megkísérelné, s ebben a megkétszereződésben megmutatná, hogy nem vagyunk képesek értelemadóan és rendszeremően behatolni a világba, értsük ezt a szaktudományok statisztikájának vagy a fényképnek az értelmében.” Az írói lét és az alkotás demisztifikálásáról van itt szó, az írói mindentudás és tisztánlátás he-

lyett Heissenbüttel a nyelvnek való kiszolgáltatottságot kiindulópontként vállalja; adott esetben ama nyelv előtti kiszolgáltatottságot, mely maga sem ártatlan a történelemben, még ha nem is cselekvő alanya, de a maga eszközeivel kiszolgálja azoknak, konkrétan: a fasizmus uralmának és demagógiájának. A konkrét költő írói programja így jut egy sajátos akusztikához és értelemhez a *Németország 1944*-ben: húsz év távlatából nem egyszerűen elítéli az akkori történeleket, nem beszámol róluk a rendteremtő/tisztánlátó írói szubjektum humanizmusával, hanem *nyelvében megidézi, konzerválja a kort,* a „szervetlen” montázsban felmutatva a *történelmi szubjektum kiszolgáltatottságát,* s egyúttal visszhangozva, igazolva tagadva az adornói tézist, miszerint Auschwitz után nem lehet verset írni.

Heissenbüttel ebben a szövegében alkotó módon gondolja tovább Adornót. A borzalmakat nemcsak hogy nem lehet „megénekelni”, hanem a kortárs német író szempontjából mellébeszélés is lenne minden kísérlet, mely egy utólagos humanizmustól vezérelt fölöttes perspektívát kíván kisajátítani magának, amikor a fasizmusról van szó. Ahogy a *Németország 1944* meggyőzően demonstrálja — szemben a hagyományos háborús irodalommal —, a német írónak ehhez egyszerűen nincs nyelve, mert a német nyelv maga is fasizálódott a használatban.

De vajon „szervetlen”-e valóban ez a montázs? Látszólag igen, a szöveget látszólag csak a 13-szor 13 soros versszak merőben külsődleges formaelve tartja egybe, ebben is a belső, a tartalmi káosz és a formáló akarat közti ellentétre figyelmeztetve; a figyelmesebb olvasás azonban már más mutat. Heissenbüttel legtöbbször lezárt/befejezett mondatokat montázsol egybe, melyek határai a többszörös megismétlés következtében jól kivehetők. A mondatok elkülöníthetősége azt jelzi, hogy Heissenbüttel nem mondott le a mondatok, a nyelv ismeretelméleti funkciójáról, a „káosz” nem a nyelvi értelmetlenségekből következik, hanem a történelmi szituáció jellemzőjévé lesz. Amiből az is következik, hogy Heissenbüttel korántsem mondott le az alkotásról, a montázs szubjektív önkényességében szövege megszervezéséről, mely így lesz — magunkéva tehetjük a német kritikusok megállapítását — az 1944-es német állapotok legtömörebb s egyben költőien intenzív összefoglalójává. A montázsolás önkényességére csak egyetlen példát említünk: a 8. szakaszban Heissenbüttel összemontázsolja a Hitler-ellenes merénylet napját az észak-amerikai támadások fellendüléséről szóló haditudósítások szövegével, mintegy erre a napra teszi az ellenséges támadások megindítását, így állítva emléket a tettnek, mely sikeres kimenetele esetén megszabadíthatta volna a németeket s a világot a további értelmetlen szenvedéstől. Miközben tehát élni hagyja a haditudósítások szenvtelenül objektív és szüksézájú beszédét („a lakosság körében veszteségekre került sor” stb.), a történelmi eseményekben járatos olvasó számára félreérthetetlené teszi a támadások napjának másféle jelentő-

ségét, a belső ellenállás — elégtelenségének? — gondolatát, amit egyetlenegyszer — ugyane szakaszban — expliciten is megfogalmaz („beszélgetések arról is mennyi ideig tűrik még a németek ezt a szarházialakot a nyakukon ülni...”).

Ugyanez a reflex — a tudatosítás költői igénye — érvényesül a zsidók kiirtásáról szóló — többször megismételt — Himmler idézet szövegkörnyezeteinek a megteremtésében is. Heissenbüttel nemcsak a tény iszonyatára mutat rá („hallotta ahogy a halálveríték csörgedezett”), hanem a gazdasági mögöttesre is („emellett rá kellene mutatni a gazdasági minisztériumban...” stb.), kiélesített, progresszív cinizmus-sal leplezve le, hogy a „magasabbrendű” németiség a maga precizitásában az Auschwitzban „főlölegessé vált” zsidó holmit sem hagyta veszendőbe menni. Heissenbüttel költői collage-ának *történelmi* hitelessége ölt itt alakot.

A *Németország 1944* azonban nem egyszerűen egy „történelmi röntgenfelvétel”; a történelmi koordináták megteremtése közben Heissenbüttel — a mi olvasatunkban — a tehetetlen, a zavart, a kiszolgáltatott, a halálra ítélt, s azt kényszerűen vállaló szellemiségnek a képzetét hozza létre. A szövegben mintha körvonalazódna egy *én*, a szemlélődő, magát az eseményektől távoltartani, *distanciálni* igyekvő *én*, akit a náci terror demagógiája érintetlenül hagy, de akinek azzal szüntelenül konfrontálódnia kell, nem kevésbé, mint a történelmi események egészével. Nemcsak a haláltáborok tudomásulvételéről, vagy az összeomlás közelségének az elfogadásáról van itt szó, hanem az *egyén elleni náci erőszaktevételeiről* is, annak a verbalizmusnak a leleplezéséről is, mely miközben halni küldi, halálra ítéli az egyént, megtévesztően annak érdekében apelál. Ennek a magát *distanciálni* tudó *én*-nek a hangja („jó érzés számomra a városban lenni amelyet éjjelente leginkább légítámadás ér...” stb.) az 1944-es esztendőben, a magát még mindig fenntartani képes náci terror közepette az egyetlen „világos pillanat”, mely feljogosíthatja a kortárs német költőt a fasizmusról való beszédre, ítéletre.

Heissenbüttel szövege úgy néz szembe a fasizmussal, hogy megteremti a reményt a vele való szellemi leszámolásra, s ezért lehet aktuális negyven év múltán is.

DANYI Magdolna